

P M
2002-03-19 DNR 470/01:20

Peter Malmsten, Utredare
063-57 67 40

Regeringen
Näringsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

LÄNSSTYRELSESNAS OCH DE REGIONALA SJÄLVSTYRELSEORGANENS
SYN PÅ UTVECKLINGEN AV KOMMERSIELL OCH OFFENTLIG SERVICE I
GLES- OCH LANDSBYGDSOMRÅDEN ÅR 2001
(2 bilagor)

UPPDRAG OCH SYFTE

Glesbygdsverket har enligt regleringsbrev för år 2001 regeringens uppdrag att redovisa utvecklingen av kommersiell och offentlig service i gles- och landsbygdsområden. Redovisningen skall ske efter uppgiftsinhämtande från länsstyrelserna och de regionala självstyrelseorganen. Länsstyrelserna och de regionala självstyrelseorganen har i sin tur regeringens uppdrag att redovisa utvecklingen av kommersiell och offentlig service i gles- och landsbygdsområden till Glesbygdsverket.

Denna rapport utgör en del av Glesbygdsverkets redovisning av utvecklingen av kommersiell och offentlig service. I kommande Årsbok 2002 redovisar Glesbygdsverket statistik och fakta om tillgången till service i olika delar av landet. Redovisningen baseras på tillgänglighetsdata i Servicedatabasen.

SAMMANFATTNING

Endast tre län anger att de har fastlagda strategier för arbetet med servicefrågorna. De allra flesta län har dock någon form av riktlinjer, mer eller mindre omfattande, för arbetet med det kommersiella stödet. I några län pågår strategiarbete. Förslaget i regeringens proposition (2001/02:4) "En politik för tillväxt och livskraft i hela landet" om att lokala serviceprogram för kommersiell service skall inrättas bör kunna innebära bättre möjligheter till en helhetssyn på servicefrågorna.

Nedläggningen av dagligvarubutiker har fortsatt under år 2001. Under år 2001 minskade antalet dagligvarubutiker i glesbygd och tätortsnära landsbygd med ca 70 butiker eller ca 3 %¹. Av de kvarvarande butikerna på gles- och landsbygden har de flesta lönsamhetsproblem. Av inkomna svar har ca två tredjedelar angett konkurrensen från stormarknader, lågprisetableringar eller köpcentra i tätorter som en stark bidragande orsak till den fortsatta minskningen av antalet gles- och landsbygdsbutiker.

¹ Uppgiften kommer att presenteras i Glesbygdsverkets Årsbok 2002

GLESBYGDSVERKET

När det gäller samordningslösningar finns det ett stort antal varianter med de mest skilda verksamheter i det samordnade serviceutbudet. Under år 2001 har både försvunnit och tillkommit lösningar. Av länsstyrelsernas/de regionala självstyrelseorganens rapportering framkommer också att de statliga servicegivarna ofta ställer höga krav för att medverka i samordningen av service.

Enligt förordning (1998:1634) om regionalt utvecklingsarbete skall statliga myndigheter samråda med länsstyrelsen om de avser att minska eller dra in service i gles- eller landsbygdsområden. Av enkätsvaren framgår att 13 länsstyrelser/regionala självstyrelseorgan inte haft något samråd under år 2001 och att de statliga servicegivarna med något undantag anses vara mycket dåliga på att samråda inför serviceförändringar. Detta gäller inte minst för de statliga bolag som ej omfattas av förordningen.

I regeringens proposition (2001/02:4) "En politik för tillväxt och livskraft i hela landet" sägs att statliga aktörer med särskild betydelse för service bör i ökad utsträckning, i samband med att de förändrar sin verksamhet, beakta möjligheterna till samordning med andra servicegivare.

Glesbygdsverket anser att det är viktigt att ambitionerna i propositionen fullföljs på serviceområdet. För att detta skall kunna uppnås krävs dock att de regler och instruktioner som styr de statliga servicegivarnas verksamhet tydliggörs och anpassas till nuvarande förhållanden.

ENKÄT TILL LÄNSSTYRELSER/REGIONALA SJÄLVSTYRELSEORGAN

KARTLÄGGNING ÅR 2000

Glesbygdsverket genomförde under år 2000 en kartläggning av serviceutvecklingen i landets olika län. Serviceutvecklingen undersöktes via en enkät till länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorganen i juni 2000 och rapporterades till regeringen i februari år 2001. Vid denna kartläggning ställdes följande frågor:

1. Finns det en fastlagd strategi för Länsstyrelsens/regionala självstyrelseorganets arbete med servicefrågor?
2. Vilka utvecklingstendenser och orsaker till detta ser Ni inom serviceområdet i Ert län?
3. Vilka typer av samordningslösningar finns i Ert län?
4. Hur ser formerna ut för samrådsförfarandet inför eventuella serviceförändringar, samt i vilken omfattning har dessa skett under året?

KARTLÄGGNING ÅR 2001

För att få ett underlag för redovisning av det senaste årets utveckling av servicen sände Glesbygdsverket i december 2001 ut en ny enkät till länsstyrelserna/de regionala

självstyrelseorganen. Även denna enkät innehöll fyra frågor angående serviceutvecklingen, Frageställningarna var utformade som en uppföljning av föregående års enkät för att kunna fånga in de eventuella förändringar som, enligt länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorgan, skett under andra halvåret 2000 och under år 2001.

Följande frågor ställdes därför i denna enkät:

1. Förra årets ställdes frågan om det fanns en fastlagd strategi för Länsstyrelsens/regionala självstyrelseorganets arbete med servicefrågor. Har det under andra halvåret 2000 eller under år 2001 skett någon förändring på denna punkt, dvs. har nya strategier utarbetats eller har strategier/riktlinjer/program förändrats under denna tid? Om ja, bifoga gärna dokumentet.
2. Vilka utvecklingstendenser och orsaker till dessa ser Ni inom serviceområdet i Ert län? Beskriv om möjligt orsakerna till utvecklingen!
3. I fjolårets kartläggning ställdes frågan om vilka samordningslösningar som finns i Ert län. Har det under andra halvåret 2000 eller under år 2001 etablerats eller skapats nya samordningslösningar i Ert län? Det kan vara antingen helt nya eller redan befintliga samordningslösningar där ytterligare verksamheter tillkommit. Har under samma tid befintliga samordningslösningar förändrats till sitt innehåll eller har någon lösning helt försvunnit?
4. Har det under andra halvåret 2000 eller år 2001 skett några förändringar av formerna för samrådsförfarandet inför eventuella serviceförändringar? I vilken omfattning har samråd skett?

Enkäten samordnades med Konsumentverkets enkät med frågor som skall utgöra underlag för fortsatta åtgärder inom området kommersiell service i gles- och landsbygder. För att underlätta för länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorganen samordnades även utskicken av dessa båda enkäter.

Glesbygdsverket har också i enlighet med regeringsuppdraget haft samråd med Verket för näringslivsutveckling (NUTEK) och informerat om pågående enkätundersökning.

Samtliga länsstyrelser/regionala självstyrelseorgan har lämnat skriftliga svar på Glesbygdsverkets enkät. En sammanställning av enkätsvaren lämnas i bilaga 1.

Nedan följer en sammanfattande beskrivning av resultaten i enkäten samt Glesbygdsverkets förslag och rekommendationer.

1. STRATEGIER FÖR ARBETET MED SERVICEFRÅGORNA

I den kartläggning som Glesbygdsverket gjorde under år 2000 ställdes frågan om det fanns utarbetade strategier för länens arbete med servicefrågorna. Frågan i årets kartläggning handlade om huruvida det skett några förändringar på denna punkt, dvs. om nya strategier

GLESBYGDSVERKET

eller motsvarande policydokument utarbetats eller förändrats under andra halvåret 2000 eller under år 2001.

Av svaren framkommer följande bild:

Tre län har svarat att det finns en fastlagd strategi för arbetet med servicefrågorna (*Stockholm, Västra Götalandsregionen och Västmanland*). I föregående års undersökning svarade två län ja på denna fråga.

Glesbygdsverkets genomgång av inkomna svar visar att dessa strategier i åtminstone två av fallen begränsats till riktlinjer eller policys som stöd för handläggning och fördelning av stödet till kommersiell service. Sådana riktlinjer eller policys har också redovisats av ytterligare sju län.

Fyra län har redovisat att policyuttalanden finns inskrivna i program för landsbygdsutveckling, regionala utvecklingsprogram, tillväxtavtal eller liknande dokument medan fyra län i sina svar angivit att det inte finns någon fastlagd eller dokumenterad strategi för länsstyrelsens/regionala självstyrelseorganets arbete med servicefrågor.

Tre län har angett att strategiarbete pågår eller avses påbörjas under år 2002 (*Gävleborg, Blekinge och Västerbotten*).

Glesbygdsverkets kommentarer

Glesbygdsverket konstaterar att de flesta län har någon form av riktlinjer/policys för sitt arbete med det kommersiella stödet. Dessa riktlinjer varierar dock mellan länen avseende precisering, innehåll och utformning. I några fall är riktlinjerna begränsade till att i huvudsak ange de regler som finns förordning (2000:284) om stöd till kommersiell service medan riktlinjerna i något fall även inrymmer ett bredare perspektiv på servicefrågorna. I flera län finns hos ansvariga handläggare dessutom en mångårig erfarenhet som stöd för tillämpningen.

Inget län verkar dock ha kommit så långt som till en dokumenterad strategi som förutom regler för tillämpningen av det kommersiella stödet också omfattar en bredare syn på servicefrågorna och där t.ex. också en klar prioritering av butiksnätet lagts fast.

I regeringens proposition (2001/02:4) "En politik för tillväxt och livskraft i hela landet" föreslås att lokala serviceprogram för kommersiell service skall inrättas. Detta bör kunna innebära bättre möjligheter till en helhetssyn på servicefrågorna.

2. UTVECKLINGSTENDENSER INOM SERVICEOMRÅDET

Av svaren framgår att nedläggningen av dagligvarubutiker har fortsatt under år 2001. I de flesta län har någon butik lagts ned under året men även i de län där det under det senaste året inte skett ytterligare nedläggningar är det i många fall bara en tidsfråga innan så sker.

Under år 2001 minskade antalet dagligvarubutiker i glesbygd och tätortsnära landsbygd med ca 70 butiker eller ca 3 %. Sedan år 1996 har antalet dagligvarubutiker i glesbygd och tätortsnära landsbygd minskat med ca 340 butiker eller drygt 13 %. Jämfört med år 1996 är det drygt 300 orter färre som hade butik år 2001.²

Av de kvarvarande butikerna har de allra flesta lönsamhetsproblem. Orsakerna är i de allra flesta fall en kombination av låg köptrohet och minskat befolkningsunderlag. Detta beror i sin tur bl.a. på konkurrens från stormarknader, lågprisetableringar eller köpcentra i tätorter. Av inkomna svar har ca två tredjedelar angett detta skäl som en stark bidragande orsak till den fortsatta minskningen av antalet butiker.

I vissa län och i vissa delar av länen har strukturuomvandlingen gått så långt att det på många orter bara återstår en butik och de mest olönsamma försvunnit. Hur långt denna utveckling gått varierar dock mellan länen. I många av de butiker som finns kvar som ensamma på en ort är investeringsbehoven stora. Den ofta låga lönsamheten försvårar dock möjligheterna att nu kunna genomföra nödvändiga investeringar.

Andra angivna orsaker till att butiksnedläggningarna fortsätter är:

- tuffare inställning och agerande från kedjorna när det gäller lönsamhetskrav, leveransvillkor och inköspriser etc.
- svårigheter vid ägarbyten bl.a. finansieringen.
- långa arbetstider och dåligt betalt försvårar vid övertagande
- försämrade villkor från Posten för hantering av dagskassor och låga ersättningar för utförda posttjänster.
- arbetspendling

Andra intressanta kommentarer som framgår av svaren:

- Det har ändå varit förvånansvärt få butiksnedläggelser under året. Länsstyrelsen ser en tendens att i krislägen skapas ett större engagemang från bygden för att rädda servicen på orten (Västmanland).
- En tydligare tendens till fortsatta rationaliseringar av den statliga servicen främst i de mindre kommunerna påverkar serviceutvecklingen negativt. Den kommunala servicen är relativt oförändrad när det gäller volym och inriktning (Västmanland).
- Planer finns också på nedläggning av distriktsköterskemottagningar på flera platser i länet. Detta har skapat oro både från äldre och från barnfamiljer som ser sin service urholkas. En ny dominoeffekt med sämre underlag till service riskerar att starta (Södermanland).

² Uppgifterna kommer att presenteras i Glesbygdsverkets Årsbok 2002

GLESBYGDSVERKET

- Vi bedömer att tillgängligheten trots allt är fortsatt god. Få nedläggningar tack vare en generös tillämpning av servicebidrag (Västernorrland).
- De attraktiva kunderna, bl.a. barnfamiljer, har möjlighet att göra sina inköp i större butiker med ett brett och många gånger billigare sortiment (Dalarna).
- Oron bland handlarna för de lågprismarknadsetableringar som är på gång är mycket stor (Örebro).
- Bolagiseringen av de affärsdrivande verken har lett till minskat hänsynstagande till de perifera servicebehoven. Oljebolagen är inte längre intresserade av att satsa pengar i mackar med liten omsättning. De vill inte ens göra miljöförbättrande åtgärder även om de får bidrag eftersom de anser att mackarna inte kommer att bestå på sikt (Värmland).
- Trots allt detta negativa finns det butiker som utvecklas positivt och som ser ut att överleva. Mycket handlar om handlarens egen kompetens, anpassningsförmåga och lämplighet som handlare (Värmland).
- Skåne har en tätortsnära landsbygd. De flesta som bor på landsbygden arbetar i större tätorter och gör sina inköp och sköter övrig service där.
- Stora grossistföretag tar idag sin hand från de mindre handlarna. Svenska Spel aviserar också att de inte önskar de mindre handlarna som ombud (Gotland).
- Vi ser dock att olika former av kooperativa lösningar ökar vid nyetableringar (Norrbotten).

Glesbygdsverkets kommentarer

Av enkätsvaren framkommer att Posten försämrat villkoren för hantering av dagskassor. Posten har inte längre en egen bankverksamhet som genererar intäkter och tar därför på ett annat sätt än tidigare ut avgifter för att hantera företagets dagskassor.

Detta är ett problem framförallt i glesbygdsområden och i skärgården där det oftast inte finns något alternativ till Posten. Företagen har därför små möjligheter att förhandla sig till lägre priser för de utförda tjänsterna.

Handlarnas kompetens är viktig för möjligheten till överlevnad. Glesbygdsverket anser därför att det är viktigt att fortsätta att satsa på kompetensutveckling som ett inslag i de lokala utvecklingsprogram för kommersiell service som länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorganen fått i uppdrag att utarbeta.

I Jämtland har Föreningen Landsbygdshandeln Främjande (FLF) på uppdrag av Länsstyrelsen gjort en konsekvensanalys av följderna av de externetableringar av köpcentra som föreslagits i Östersunds- och Krokoms kommuner. Analysen visar på stora negativa effekter för landsbygdshandeln i området om planerna genomförs. Även Handelsutredningsinstitutet har gjort studier av effekterna vid externetableringar av köpcentran. Glesbygdsverket anser att det är viktigt att noggranna analyser av effekterna för servicen i

GLESBYGDSVERKET

gles- och landsbygdsområden genomförs innan beslut tas om liknande etableringar som de som t.ex. föreslagits i Östersunds- och Krokoms kommuner.

De förhållanden för lanthandeln som beskrivs i Länsstyrelsen Jämtlands enkätsvar bör utredas, dvs. problemen med dagskassehantering kopplat till försäkringsvillkor, säkerhetsaspekterna när det gäller kontant- och kassatransporter som utförs av lantbrevbärare, betydelsen för turismnäringen av möjligheter till valutaväxling etc. Även avgiftssystemet för dagskassehantering när konkurrens/alternativ saknas bör utredas. Glesbygdsverket har tidigare tillsammans med Länsstyrelsen i Dalarnas län i brev uppmärksammat Svenska Bankföreningen på hur turismnäringen på mindre orter kan drabbas av försämrad bankservice (se bilaga 2).

3. SAMORDNINGSLÖSNINGAR

I frågan hänvisas till den redogörelse över samverkanslösningar som länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorganen redovisade i föregående års undersökning. Länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorganen uppmanas här att redovisa de förändringar som skett och om möjligt bifoga sammanställningar eller dokumentation över befintliga samverkanslösningar.

Av svaren framgår att det finns ett stort antal varianter på lösningar. Exempel på samordning med post i butik eller bank i butik finns i de allra flesta län. En annan vanlig kombination är post/bank/drivmedel i olika varianter.

Utöver detta finns exempel på ett otal olika varianter med de mest skilda verksamheter i det samordnade serviceutbudet. Några exempel är:

-Lanthandlare med tvättinlämning, fax, service till äldreboende och paketutlämning från andra företag (Gotland).

-Livsmedel, drivmedel, spel, café, paket- och godsutlämning, kontantförmedling, bykontor med viss kommunal service, besöksrum för distriktssköterska m.m. (Jämtland).

-Medborgarkontor.

-Servicekooperativ som driver dagligvarubutik med ombudsverksamhet, serviceavtal med kommunen (fastighetsskötsel, sport- och fritidsanläggning), turistinformation m.m. (Västmanland).

-Skola, förskola, distriktssköterska, paketutlämning, bykontor m.m.

-Butik och grävtjänster (Västerbotten).

-Butik, café och catering (Östergötland).

I flera län har det under året tillkommit olika former av samordningslösningar, både helt nya och befintliga som kompletterats med ytterligare någon del. Samtidigt har det också försvunnit vissa samordningslösningar.

GLESBYGDSVERKET

Ett exempel på ny verksamhet som samordnats är i Vitvattnet i Kalix kommun där det finns ett servicecentrum med butik, café, minibibliotek, två datorer med Internetuppkoppling, Svenska Spel, Bank i Butik och systemutlämning. Dessutom samordnas butikens hemsändning av varor med Kalix kommuns hemtjänst. Hemtjänstens anställda tar med sig varor ut till kunderna. Samordningen har inneburit att man har kunnat flytta över administrationspengar från Kalix kommun till butiken. Detta har inneburit att man har kunnat anställa en administratör som håller i dessa verksamheter. Samtidigt har hemtjänstens personal fått lära sig kassatjänst för att kunna hoppa in i butiken när det behövs.

En nysatsning på försök med "Varulös lanthandel" görs i Österåker. Beställning av varor kan göras från butiken i tätorten via Internet eller fax. Varorna samtransporteras en till två gånger per dag till ett gemensamt kommunalt utlämningsställe. Lokalerna skall utrustas med kylar och frysar och plats för torra varor. Kunderna kan där hämta sina varor och betala med betalkort. Lokalen skall vara bemannad så att ovana kunder kan få hjälp, både med beställning och med betalning. Utlämningsstället skall vara attraktivt med annan kommunal service och även få serveringsmöjligheter (Södermanland).

Av enkätsvaren framgår också att "det är svårt att få statliga servicegivare t.ex. Apoteket, Svenska Spel m.fl. att tillmötesgå handlarna då det gäller samordning av service. Svårigheterna är att få samtliga servicegivare att ställa upp på alla områden. Exempelvis är Postens ersättning så låg att många butiker inte har möjlighet att fortsätta med Post i Butik" (Norrbotten).

Ett annat problem som framkommer i enkätsvaren är Svenska Spel som i vissa fall säger upp ombudskapet för butiker med hänvisning till låg omsättning.

Maria Gustafsson, Moliar AB, har på uppdrag av Konsumentverket gjort en utredning av ombudsfunktioner hos landsbygdshandlare. Rapporten är en bilaga till Konsumentverkets rapport "Projekt Lanthandel" och beskriver möjligheter, problem och förslag till åtgärder på området.

4. SAMRÅDSFÖRFARANDET

Frågan i enkäten ställdes med anledning av att det i proposition (2001/02:4) "En politik för tillväxt och livskraft i hela landet" sägs att statliga aktörer med särskild betydelse för service bör i ökad utsträckning, i samband med att de förändrar sin verksamhet, beakta möjligheterna till samordning med andra servicegivare. Enligt förordning (1998:1634) om regionalt utvecklingsarbete skall statliga myndigheter samråda med länsstyrelsen om de avser att minska eller dra in service i gles- eller landsbygdsområden.

Frågan formulerades därför på följande sätt:

GLESBYGDSVERKET

Har det under andra halvåret 2000 eller år 2001 skett några förändringar av formerna för detta samrådsförfarande inför eventuella serviceförändringar? I vilken omfattning har samråd skett?

Av svaren framgår att 13 länsstyrelser/regionala självstyrelseorgan inte haft något samråd under andra halvåret 2000 eller 2001. De samråd som varit har i huvudsak varit Posten AB som informerat om omstruktureringen av sitt servicenät. Övriga statliga myndigheter och bolag anses som regel vara mycket dåliga på att samråda inför serviceförändringar.

Länsstyrelserna/de regionala självstyrelseorganen upplever att de har väldigt små möjligheter att påverka de statliga servicegivarna inför förändringar i servicenivån.

Glesbygdsverkets kommentarer

Eftersom det normalt är statliga bolag och inte myndigheter som är servicegivare har de flesta län mer allmänt beskrivit hur de genomför samråd med olika myndigheter, kommuner och servicegivare angående kommersiell service.

Förordning (1998:1634) om regionalt utvecklingsarbete reglerar myndigheternas samrådsplikt inför serviceförändringar. I 24 § sägs att "statliga myndigheter skall i god tid samråda med länsstyrelsen om de avser att minska eller dra in service i glesbygds- eller landsbygdsområden". Flera av de statliga bolagen på serviceområdet var tidigare myndigheter och omfattades då av reglerna om samrådsplikt. Genom att ett antal tidigare myndigheter numera är statliga bolag berörs dessa inte längre direkt av förordningens skrivningar om samrådsplikt. Detta gör att nuvarande skrivning i förordningen blivit obsolet. Förordningen om regionalt utvecklingsarbete saknar därför i detta avseende kraft att utgöra det instrument för samverkan och gemensamt ansvar för utvecklingen i hela landet som ursprungligen avsetts.

Glesbygdsverket anser att det är viktigt att ambitionerna i proposition (2001/02:4) "En politik för tillväxt och livskraft i hela landet" fullföljs på serviceområdet. En tydligare styrning och tydligare instruktioner för de statliga bolagen att ta ansvar även för utvecklingen i gles- och landsbygder bör därför utformas. Dessutom bör tillsynsverksamheten förstärkas genom bl.a. utökat stöd i lag och förordning samt i resurser för tillsynsmyndigheterna.

Glesbygdsverket har också erfarit att regeringen har för avsikt att inom kort se över reglerna för styrningen av de statliga bolagen.

Det faktum att det normalt är statliga bolag och inte myndigheter som är servicegivare understryker behovet av en översyn av de regler och instruktioner som styr de statliga bolagens ansvar även för utvecklingen i gles- och landsbygd. Detta framkommer också med all tydlighet i följande citat från enkätsvaren:

"En ny konferens genomfördes i höstas med samtliga parter på kommunal, regional och nationell nivå. En välbesökt, mycket bra och informativ konferens. Alla uttryckte vilja till samråd och samverkan. Men samtidigt framkom den målkonflikt som ligger i att uppnå största möjliga lönsamhet hos de statliga bolagen och kedjorna och samtidigt ta

samhällsansvar. Eftersom bolagen inte längre är statliga myndigheter tycks de inte heller omfattas av förordningen 1998:1634. Så med nuvarande regelverk och utan vare sig ”piska eller morot” förväntar vi oss inte några större förändringar från deras sida.” (Värmland).

Bilagor:

1. Sammanställning av enkätsvar (urval av kommentarer)
2. Glesbygdsverkets och Länsstyrelsen i Dalarnas brev till Svenska Bankföreningen angående försämrade bankservice på turistorter.

Bilaga 1 Sammanställning av enkätsvar

(Urval av kommentarer)

Fråga 1: Servicestrategier

Har det under andra halvåret 2000 eller under år 2001 skett någon förändring på denna punkt, dvs. har nya strategier utarbetats eller har strategier/riktlinjer/program förändrats under denna tid?

Norrbottnen

Budgeten har höjts från 3 Mkr till 5 Mkr för att öka förutsättningarna för service i glesbygd. Under arbetet med verksamhetsplanering inför 2002 har kommersiell service lyfts fram som ett särskilt prioriterat område.

Gävleborg

Påbörjar åtgärdsprogrammet "Affär på landet" under 2002. Inleder med en studie för att undersöka vilka butiker och orter vi skall satsa på.

Östergötland

Landsbygdsprogrammet som antogs 1999 gäller fortfarande.

Jämtland

Länsstyrelsen tillämpar sedan många år en policy som grundar sig på att varje ansökan om stöd nogt analyseras och värdeprövas beträffande överlevnadsmöjligheter och förväntade konkurrensförhållanden m.m.

Blekinge

Länsstyrelsen har påbörjat arbetet med att ta fram en ny länsstrategi

Stockholm

Riktlinjer för landsbygdsstöd och stöd till kommersiell service finns sedan tidigare.

Skåne

Den strategi som gällt för 2001 är att inte ge något stöd alls till service. Endast tidigare åtaganden har fullföljts.

Värmland

Utan att det har framgått av något policydokument skedde det en ökad satsning på offensiva operativa insatser genom stöd till projekt inom LEADER II-programmet åren 1999-2000 för att stärka och bredda den lokala servicen i lanthandeln. Arbetet har fortsatt i ett Mål-2 projekt 2001-2003. Genomförandet har skett med FLF (Föreningen Landsbygdshandelns Främjande) som projektägare och i nära samverkan med områdets lanthandlare, lokala utvecklingsgrupper m.fl.

Örebro

Håller just på att fastställa ett "inriktnings-PM".

Kalmar

Höjt hemsändningsbidraget från 35 % till 50 %.

Västerbotten

Under 2001 började förberedelserna för en projektstart för "Affär på landet" under 2002, samtidigt som den regionalpolitiska propositionen föreslog att lokala utvecklingsprogram ska

utarbetas. Länsstyrelsen har under hösten 2001 lagt upp en strategi för utarbetandet av programmen. Strategin innefattar även projektet "Affär på landet".

Under våren 2002 har länsstyrelsen påbörjat en förstudie som går ut på att kartlägga länets drygt 100 landsbygds- och glesbygdsbutiker samt bensinstationerna. I kartläggningen ingår bl.a. enkäter till handlarna samt besök i butikerna. Ev. nya servicelösningar dokumenteras för att kunna spridas vidare. Studien ska ligga som grund för de lokala utvecklingsprogrammen och för projektstarten av "Affär på landet". Arbetet sker i nära samarbete med kedjorna och Svensk Handel och kommunerna kommer inom kort att bli informerade och involverade i arbetet.

Västmanland

Länsstyrelsen har en fastlagd strategi i den meningen att Länsstyrelsen i frågor av denna karaktär samråder med berörda parter som arbetar med landsbygdsutvecklingsfrågor. Detta samrådsförfarande har fördjupats. Partnerskapet består av landsting, kooperativ utveckling, länsbygderådet, kommuner, lokala utvecklingsgrupper, hushållningssällskapet och andra landsbygdsorganisationer.

Fråga 2: Vilka utvecklingstendenser och orsaker till dessa ser Ni inom serviceområdet i Ert län? Beskriv om möjligt orsakerna till utvecklingen!

Västmanland

Dagligvaruförsörjningen har fortsatt stora problem på landsbygden och i viss mån accentuerat. Det har ändå varit förvånansvärt få butiksnedläggelser under året. Länsstyrelsen ser en tendens att i krislägen skapas ett större engagemang från bygden för att rädda servicen på orten.

Flertalet butiker är hårt trängda av externa stormarknader inom tätortsområdena.

En tydligare tendens till fortsatta rationaliseringar av den statliga servicen främst i de mindre kommunerna påverkar serviceutvecklingen negativt. Den kommunala servicen är relativt oförändrad när det gäller volym och inriktning.

Södermanland

Nedläggning av butiker fortsätter framförallt i närområdet till större tätorter.

Planer finns också på nedläggning av distriktsköterskemottagningar på flera platser i länet. Detta har skapat oro både från äldre och från barnfamiljer som ser sin service urholkas. En ny dominoeffekt med sämre underlag till service riskerar att starta. Länet har under hösten drabbats hårt av företagsnedläggningar och omflyttningar som drabbar de kommuner som redan brottas med vikande sysselsättning.

Jönköping

Ett antal små butiker har lagts ned under det senaste året. Orsaken är ofta att lönsamheten är dålig. Små butiker med liten omsättning har små marginaler och klarar ofta inte en minskning av omsättningen. Orsakerna till vikande försäljningssiffror kan vara flera. Etableringen av stormarknader i de större tätorterna påverkar förstas underlaget för landsbygdsbutikerna, men det gör även befolkningsminskningen i en del orter. Högre inköpspriser och därmed högre konsumentpriser kan också spela in.

Kronoberg

De senaste årens utveckling med 2-3 orter som mister sin enda butik fortsätter. Dessutom har under senare år flera tvåbutiksorter mist sin ena butik. Det finns ofta stora investeringsbehov i de kvarvarande butikerna.

Orsakerna till utvecklingen är som tidigare avfolkning, etablering/expansion av köpcentra i större orter, svårt att finansiera övertagande av butik, tuffare inställning och agerande från kedjorna när det gäller lönsamhetskrav, leveransvillkor och inköpspriser.

Västernorrland

Vi bedömer att tillgängligheten trots allt är fortsatt god. Få nedläggningar tack vare en generös tillämpning av servicebidrag.

Västerbotten

Alla delar i länet har sina speciella problem/möjligheter. Här följer en kort genomgång av läget i länet:

I fjällkommunerna brottas man med minskad befolkning och därmed minskande kundunderlag tillsammans med arbetspendling in till centralorterna och till köpcentra i kusten. Bilden är inte lika i alla kommuner, utan man skulle kunna säga att Storuman och Vilhelmina är de kommuner där butiksstrukturen är ganska stabil – butikerna ligger på ett avstånd från varandra som gör att de inte konkurrerar och samtidigt har ett kundunderlag som är rätt ok. Problemet är trots detta sjunkande lönsamhet för vissa butiker i dessa kommuner.

I Sorsele kommun har vi en butik som ligger nio mil från den närmaste butiken, vilket ju är ett speciellt fall. (Kommunen är gles befolkat, vilket gör att det inte skulle vara lönsamt med fler butiker på den sträckan.)

I Dorotea är det stora problem mellan Dorotea och Borgafjäll där de tre butikerna som ligger efter sträckan har det svårt att gå runt. Litet kundunderlag tillsammans med andra problem har gjort att sträckan är på väg att bli utan butik. Här krävs det att någon butik prioriteras och att insatser samlas till den eller de butikerna.

Närmare kusten ökar hotet från köpcentran. Butikerna i Vindels kommun har haft en drastisk nedgång. Här krävs liksom i Dorotea samlade insatser! (Nedgången i butikerna i Vindels kommun beror inte enbart på köpcentran.)

I några av länets kommuner finns endast två gles- och landsbutiker kvar, t ex i Malå, Åsele och Vännäs. Åsele har en butik som kommer att ha problem att hitta ny ägare efter den nuvarande, mycket beroende på låg omsättning (liten by). Vännäs kommer att drabbas hårt av ny stormarknadsetablering i västra Umeå.

I kommunerna Umeå och Skellefteå finns det fortfarande kvar rätt så många butiker. Butikerna för en ojämn kamp mot lågprisbutikerna och arbetspendling till centralorterna. På många platser inom Skellefteå kommun är det fler än en butik på en mindre yta. I t ex Kågedalen finns det flera Konsum-butiker som troligtvis skulle må bättre av att bli några färre, på detta sätt skulle de kvarvarande butikerna kunna gå runt med ett visst överskott.

Orsaker till utvecklingen är givetvis flera och olika för olika områden. Befolkningsminskning, minskande köptrohet, arbetspendling till centralorter etc kan vara orsaker till att butikerna går sämre, både i fjällkommunerna och vid kusten. Byaföreningar och sammanhållning i byn kan ha stor betydelse för utvecklingen av butiken. Gruppbildningar inom byar och svag

sammanhållning kan verka negativt för en butik. Befolkningssammansättningen i området spelar också roll huruvida området är speciellt utsatt eller ej.

Dalarna

De attraktiva kunderna, bl.a. barnfamiljer, har möjlighet att göra sina inköp i större butiker med ett brett och många gånger billigare sortiment.

Örebro

Oron bland handlarna för de lågprismarknadsetableringar som är på gång är mycket stor. En oroande sak som framkom av Demoskops undersökning är att våra handlare i större utsträckning än i övriga landet känner sig hjälplösa och i behov av stöd utifrån.

Värmland

För Värmlands del är det en stor andel äldre handlare som väntas upphöra med verksamheten inom en femårsperiod. Deras affär är som regel belägen i samma hus som bostaden, vilket försvårar överlåtelsen och ytterligare ökar skuldsättningen vid ett övertagande. Det har då visat sig vara svårt att rekrytera nya handlare.

Bolagiseringen av de affärsdrivande verken har lett till minskat hänsynstagande till de perifera servicebehoven. Oljebolagen är inte längre intresserade av att satsa pengar i mackar med liten omsättning. De vill inte ens miljöförbättrande åtgärder även om de får bidrag eftersom de anser att mackarna inte kommer att bestå på sikt.

Trots allt detta negativa finns det butiker som utvecklas positivt och som ser ut att överleva. Mycket handlar om handlarens egen kompetens, anpassningsförmåga och lämplighet som handlare.

Skåne

Skåne har en tätortsnära landsbygd. De flesta som bor på landsbygden arbetar i större tätorter och gör sina inköp och sköter övrig service där.

Jämtland

För att möta den väntade utvecklingen har handläggningen av stöd under år 2001 senare del även riktats mot att säkra servicebevarandet i några av länets mellanorter, dvs. något mer befolkningstäta men små orter inom landsbygdsområdena. Denna strategi kommer att vidareutvecklas under 2002.

Länsstyrelsens beslut att upphäva Krokoms och Östersunds kommuners detaljplaner över köpcentra har överklagats hos regeringen. Ett ev. regeringsbeslut som upphäver länsstyrelsens beslut om överprövande kan komma att medföra att både kommunerna fullföljer sina planer. Om så sker finns risk att den konsekvensanalys för lanthandel som genomförts av FLF på länsstyrelsens uppdrag besannas. Detta kan innebära att länet inom de närmaste åren förlorar mer än en tredjedel av det befintliga lanthandelnätet.

Postens nya villkor för postservice och de ersättningar som utgår till butiker är ett problem. Idag kan det kosta 100 000 kr/år för en handlare i glesbygd att utnyttja Postens tjänster framförallt om det handlar om kontantförmedling och omhändertagande av dagskassor. Detta bör också sättas i samband med de försäkringsvillkor som gäller för butikerna. Är de så (vilket flera butiksägare påpekat) att försäkringen upphör att gälla om butiken förvarar kassor över en viss beloppsgräns så kan butikerna hamna i en tvångssituation, dvs. de tvingas att utnyttja posttjänsterna till kostnader som överstiger betalningsförmågan.

Gotland

Stora grossistföretag tar idag sin hand från de mindre handlarna. Svenska Spel aviserar också att de inte önskar de mindre handlarna som ombud.

Gävleborg

Situationen allt akutare för kvarvarande lanthandlarna pga. lågprisetableringar/stormarknader och minskad befolkning m.m.

Norrbottn

Sviktande kundunderlag pga. minskande befolkning gör att butikerna har svårt att överleva. Vi ser dock att olika former av kooperativa lösningar ökar vid nyetableringar.

Fråga 3: Har det under andra halvåret 2000 eller under år 2001 etablerats eller skapats nya samordningslösningar i Ert län? Det kan vara antingen helt nya eller redan befintliga samordningslösningar där ytterligare verksamheter tillkommit. Har under samma tid befintliga samordningslösningar förändrats till sitt innehåll eller har någon lösning helt försvunnit?

Norrbottn

Svårigheterna finns i att få statliga servicegivare t.ex. Apoteket, Svenska Spel m.fl. att tillmötesgå handlarna då det gäller samordning av service. Olika slag av samordning med någon av de statliga servicegivarna finns i många butiker i Norrbottens län. Svårigheterna är att få samtliga servicegivare att "ställa upp" på alla områden. Exempelvis är Postens ersättning så låg att många butiker inte har möjlighet att fortsätta med "Post i Butik".

Svenska Spel säger upp ombudskapet för butiker med hänvisning till låg omsättning.

Ett ex. på ny verksamhet som samordnats är i Vitvattnet i Kalix kommun där det finns ett servicecentrum med butik, café, minibibliotek, två datorer med Internetuppkoppling, Svenska Spel, Bank i Butik och systemutlämning. Dessutom samordnas butikens hemsändning av varor med Kalix kommuns hemtjänst. Hemtjänstens anställda tar med sig varor ut till kunderna. Samordningen har inneburit att man har kunnat flytta över administrationspengar från Kalix kommun till butiken. Detta har inneburit att man har kunnat anställa en administratör som håller i dessa verksamheter. Samtidigt har hemtjänstens personal fått lära sig kassa tjänst för att kunna hoppa in i butiken när det behövs.

Gävleborg

Besinmack/verkstad har byggt ut för att också kunna sälja livsmedel.

Stockholm

Post i butik finns på Arholma, Ingmarsö, Svartsö och Runmarö.

Gotland

Vi har lanthandlare med tvättnlämning, fax, service till äldreboende och paketutlämning från andra företag.

Blekinge

På Hanö kompletteras dagligvarubutik med kommunal turistservice. I Hallabro har BIT-världshuset tagit över en del av Föreningssparbankens arbete. Via datorer som finns på BIT-världshuset kan olika typer av bankärenden utföras.

Jämtland

Livsmedel, drivmedel, spel, café, paket- och godsutlämning, kontantförmedling, bykontor med viss kommunal service, besöksrum för distriktssköterska m.m.

Skola, förskola, distriktssköterska, samlingslokal, taxi och godstransporter.

+ många andra varianter

Värmland

Intresset för samordningslösningar varierar men tycks inte ha ökat. De statliga bolagen är intresserade av samverkan om det är den billigaste lösningen för deras egen del och om omsättningen är tillfredsställande. Handlarna är intresserade om det finns tid, utrymme och ekonomisk ersättning som gör det lönsamt.

Samordningslösningar har både tillkommit och upphört.

Skåne

Kartläggning av samordningslösningar kommer att ske i SISYLA-projektet, Sydsveriges Servicestruktur.

Dalarna

Lanthandelsprojekt i Hedemora kommun som bl.a. syftar till att utveckla nya tilläggstjänster och förbättra samverkan med andra serviceaktörer.

Projekt "Statlig service i lokal regi" drivs av Bergslagsgruppen och berör bl.a. orter i Malungs kommun. Projektet syftar till att med nya metoder finna former för att tillhandahålla och driva grundservice i glesbygd.

Kronoberg

Post i butik finns i övrigt inget

Jönköping

Länsstyrelsen har inte arbetat aktivt med samordningslösningar, men ser det som en intressant möjlighet att stärka servicen på en ort.

Södermanland

Nysatsning på försök med "Varulös lanthandel" i Österåker. Beställning av varor kan göras från butiken i tätorten via Internet eller fax. Varorna samtransporteras en till två gånger per dag till ett gemensamt kommunalt utlämningsställe. Lokalerna skall utrustas med kylar och frysar och plats för torra varor. Kunderna kan där hämta sina varor och betala med betalkort. Lokalen skall vara bemannad så att ovana kunder kan få hjälp, både med beställning och med betalning. Utlämningsstället skall vara attraktivt med annan kommunal service och även få serveringsmöjligheter.

Västmanland

Servicekooperativ som driver dagligvarubutik med ombudsverksamhet, serviceavtal med kommunen (fastighetsskötsel, sport- och fritidsanläggning), turistinformation m.m.

Dagligvarubutik, cykelverkstad och datautbildningar för företagare.

Nätverket för länets landsbygdsbutiker initierat av Länsstyrelsen arbetar för att få butikerna att samverka och hitta lämpliga samordningslösningar.

Fråga 4: Har det under andra halvåret 2000 eller år 2001 skett några förändringar av formerna för samrådsförfarandet inför eventuella serviceförändringar? I vilken omfattning har samråd skett?

Inga samråd har skett:

Kronoberg, Jönköping, Västra Götalandsregionen, Västerbotten, Västernorrland, Dalarna, Örebro, Halland, Skåne, Blekinge, Gotland, Stockholm, Gävleborg,

Norrbotten

Samråd sker aldrig med Länsstyrelsen vad gäller nedläggning/indragning av service. Länsstyrelsen ställs inför fullbordat faktum. Det är endast handlare som samråder med Länsstyrelsen.

Östergötland

I och med Postens neddragning/översyn av kassaservicen har Länsstyrelsen fört en diskussion med Posten angående deras strategi, uppdrag, orsaker till nedläggning etc.

Kalmar

Vägverket och Banverket har täta och regelbundna kontakter med Regionförbundet. Regionförbundet eller Länsstyrelsen blir inte kontaktade av statliga myndigheter vid förändringar av offentlig service. Posten slutade kontakta Länsstyrelsen eller Regionförbundet för ca 2 år sedan. Polisen har samråd med Länsstyrelsen eller Regionförbundet vid förändringar i servicenivån.

Uppsala

Posten informerade under år 2001 Länsstyrelsen om planerade förändringar under år 2002.

Värmland

Under hösten 2000 genomfördes ett möte under landshövdingens ledning med representanter för bl.a. kedjorna och de statliga bolagen. Detta har emellertid inte lett till ökade kontakter och vilja till samråd från deras sida inför serviceförändringar.

En ny konferens genomfördes i höstas med samtliga parter på kommunal, regional och nationell nivå. En välbesökt, mycket bra och informativ konferens. Alla uttryckte vilja till samråd och samverkan. Men samtidigt framkom den målkonflikt som ligger i att uppnå största möjliga lönsamhet hos de statliga bolagen och kedjorna och samtidigt ta samhällsansvar. Eftersom bolagen inte längre är statliga myndigheter tycks de inte heller omfattas av förordningen 1998:1634. Så med nuvarande regelverk och utan vare sig "piska eller morot" förväntar vi oss inte några större förändringar från deras sida.

Jämtland

Nej! Inga förändringar har skett. Anser att det finns fog för kritiken att statliga myndigheter över lag är dåliga på att samråda när det gäller framtida förändringar i serviceutbudet. Det finns emellertid ett undantag – Posten AB – som fortlöpande informerar om aktuella förändringar.

Undertecknad har inte under de senaste åren – eller då jag själv tagit initiativ till samråd – inte i något sammanhang upplevt att representanter för Systembolaget, Apoteksbolaget eller andra statliga aktörer själva tagit initiativ till informationstillfällen.

Samma förhållande råder beträffande på marknaden förekommande banker, Svenska Spel, Länstrafiken, Tiptjänst och/eller oljebolag.

Västmanland

Samråd sker regelmässigt i planärenden, som direkt eller indirekt berör serviceförändringar i länet. Även kommunernas översiktsplaner innehåller uppgifter som ger indikation på serviceförändringar. En öppen dialog sker med berörda parter i samband med statens och kommunernas utbyggnad av en öppen/operatörsoberoende IT-infrastruktur i gles- och landsbygd.

Södermanland

Inga samråd har skett beträffande förändringar som ansetts påverka dagligvarubutikerna.

Västernorrland

Samråd med olika statliga myndigheter sker i mycket liten omfattning, har dock tidigare förekommit i större omfattning.

Västerbotten

Nej, men förhoppningsvis kommer företrädare för olika statliga aktörer intressera sig för arbetet med utvecklingsprogrammen och vara med i utarbetandet. På så sätt skulle samråd kunna ske i ett tidigt skede.

Svenska bankföreningen
Regeringsgatan 38
103 94 Stockholm

Försämrad bankservice drabbar turismnäringen på mindre orter

Satsningar på turismen har givit många orter och områden på Sveriges gles- och landsbygd möjlighet att överleva och utvecklas. De innebär också i många fall ett viktigt bidrag till svensk ekonomi, inte minst genom de summor utländska besökare spenderar.

En förutsättning för lyckade turismsatsningar är att företag och boende på orten samarbetar och att servicen fungerar för både boende och besökare. Det är därför med stor förvåning vi noterar det sätt på vilket bankerna i vissa fall agerar.

Turismföretagen har under sommaren fått en lång rad exempel på kunder som drabbats av försämrad bankservice. Det kontantlösa samhället må finnas i bankernas visioner men ännu inte i verkligheten. Att inte ens kunna lösa in en resecheck för att göra mindre inköp, växla pengar eller ge barnen fickpengar är bara några av problemen.

Ett aktuellt exempel är Föreningssparbanken i Sälen, som utan att informera turismföretagen i området, inför sommarstarten stängde kontoret för kontanthantering och växling av utländsk valuta.

Sälen är Nordens största turismområde och tillsammans med Trysil är man en av Europas största turistarrangörer. I detta turistområde finns vissa veckor över 50 000 besökare. Kunder hänvisas nu till Handelsbanken i Lima, tre mil bort, eller Malung, sju mil enkel resa. Den uttagsautomat (Minuten) som finns, är belägen inne i ett affärscentrum och kan inte användas annat än under affärstid. Butikerna tvingas hantera en lång rad utländska valutor med bland annat stor risk för felräkning.

Turismföretagen i Sälen har satsat både mycket arbete och stora summor på marknadsföring på att öka sommarturismen, och därmed öka omsättningen och skapa underlag för åretrunsyssetsättning. Man upplever nu bankens agerande som nonchalant, och framför allt som en risk för att turister förkortar sin vistelse eller avstår från att återvända.

2001-09-04

Det här exemplet gäller alltså Sälen, men liknande försämringar har drabbat eller riskerar att drabba andra turistorter eftersom de ofta ligger på mindre orter, t ex längs hela fjällkedjan.

Detta är ett stort problem för turismen men det är också ett glesbygdsproblem. Antalet bankkontor har minskat kraftigt på mindre orter. Detta trots en teknisk utveckling som borde kunna förbättrat mindre orters möjligheter.

Vi vill uppmana Bankföreningen att:

- göra en analys av bankernas försämrade tillgänglighet för mindre orter, eftersom varje bank för sig inte längre ser till landsortens eller mindre orters behov
- utnyttja den tekniska utvecklingen för att förbättra för mindre orter och glesbygden

Glesbygdsverket

Länsstyrelsen Dalarna

Pia Enochsson
Generaldirektör

Gunnar Björk
Landshövding

Båda är ledamöter av Statens Turistdelegations styrelse.

Kopia till:

Statsrådet Ulrica Messing Näringsdepartementet
Finansminister Bo Ringholm
Turistrådets vd Karl Erik Strand
Turistdelegationen , direktör Göte Ekström
Finansinspektionen, generaldirektör Claes Norgren